

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder. — Het nadrukken van de inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Medewerkers: Ds F. A. den Boeft, Helpman; Ds E. T. v. d. Born, Amersfoort; Drs R. H. Bremmer, Zwolle; Ds J. van Bruggen, Assen; Drs D. J. Buwalda, Kampen; Prof. P. Deddens, Kampen; Ds L. Doekes, Hilversum; Ds D. van Dijk, Groningen; Ds J. Francke, Rotterdam; Prof. B. Holwerda, Kampen; K. v. Huizen, Groningen; A. Janse, Breda; Dr P. Jasperse, Leiden; Ds B. Jongeling, Apeldoorn; Ds H. Knoop, Rotterdam; Ds J. Meester, Amsterdam; Mr Dr J. Meulink, Enschede; Drs H. M. Mulder, Kampen; Rudolf van Reest; Dr G. K. Schoep, Den Haag; A. Schilder, Den Haag; Ds H. J. Schilder, Utrecht; Ds J. Smelik, Groningen; Ds J. P. v. d. Stoel, Grootegast; D. Stroo, Bussum; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa, U.S.A.; Prof. C. Veenhof, Kampen; Ds G. Visée, Kampen; Ds C. Vonk, Schiedam; Ds F. de Vries, 's-Gravenhage; Ds D. K. Wielenga, Rotterdam; A. Zijlstra, Groningen.

Alle stukken bestemd voor de Redactie: Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 14, Kampen; voor medewerkers: rechtstreeks aan hen of aan de administratie.

Adm.-adres: Oosterbaan & Le Cointre N.V., Goes. Tel. 2424 — Postrek. Nummer 406040 ten name van „DE REFORMATIE“, GOES.

Abonn.: f 4.50 per halfj., buitenl. f 11,— per jaar; losse nummers 20 cent, alles bij vooruitbetaling. Advertentiën: 20 cent per m.m.

INHOUD: Hoofdartikel: Onze vaders en de lutherssen, 4. — Uit de Schrift: Rijke troost..... ernstige vermaning (2 Tim. 2:19). — Op en om 't kerkplein: Amb-

telijke vakken. — Kerkelijk leven: Een herder..... één kudde, 5. — Hoogleraren ter Synode, 5. — De kous is af. — Interkerkelijkheidsmisère: doorbraak..... — Kerkleuws.

Onze vaders en de Lutherssen - in verband met de artt. 27-29 N.G.B. (IV)

(Bijdrage tot kennis van de verhouding van de Gereformeerden tot de Lutherssen in ons land van omstreeks 1571 tot 1620)

REFORMATIE „AENSTELLEN“.

Het lutherse Woerden, en hoe onze vaders „met der tydt een reformatie daer aenstellen“.

(Vervolg).

Van die eerste poging om Woerden te reformeren is dus niets gekomen.

Het duurde echter niet lang, of er kwam een kentering, uitgaande van de burgerij.

Na het vergeefse beleg door de Spanjaarden en na het vertrek van Van der Laer naar Bodegraven, waar zich een kleine lutherse gemeente gevormd had, is Hendrik Vredeland naar Woerden gekomen, evenals de andere predikant Beatus, een vurig flacciaan. Was Beatus in Duitsland al tweemaal uit het ambt ontzet wegens afwijkingen, Vredeland had dat lot al driemaal ondergaan.

Het optreden van die beide ijverars gaf al spoedig ongenoegen, vooral het drijven van Beatus, die een zeer strenge tucht voorstond en zijn gevoelen over de verdorvenheid als zijnde het wezen geworden van de menselijke natuur, allermintst onder de tafel werkte. Een en ander werkte er toe mede, dat verschillende Woerdenaren, onder wie enkele aanzienlijken, naar de gereformeerde religie begonnen over te hellen. Van lutherse zijde wordt beweerd, dat dit slechts een voorwendsel was om zich aan de kerkdiensten te kunnen onttrekken en aan het h. arrogante optreden van de beide predikanten. In hoeverre dit juist is kan bij gebrek aan nadere gegevens niet worden vastgesteld. In ieder geval is het een feit, dat we thans voor het eerst van de aanwezigheid van gereformeerden horen.

In 1579 werden bij de verandering van de stadsregering enkelen van hen door de prins in het stedelijke bestuur gekozen, wat van lutherse zijde werd gebrandmerkt als een schending van het verdrag van 1572, waarbij bepaald was, dat Woerden luthers zijn zou. Toch ten onrechte. De aanwezigheid van enkele gereformeerden in het stadsbestuur maakte op zichzelf nog geen inbreuk op de bepaling, dat Woerden officieel de lutherse godsdienst zou bezitten. Wel moet natuurlijk worden toegegeven, dat de positie der lutherssen er door werd verzwakt. Maar het is niet onmogelijk, misschien waarschijnlijk, dat deze daad van de prins een politieke achtergrond had.

In datzelfde jaar toch kwam bij de Staten van Holland officieel ter sprake de kwestie van de afzwering van Philips, waartegen men in de flacciaanse kring erg

fel gekant was. Beatus viel de Staten zeer scherp aan in zijn prediking en in zijn kanselgeboden en smeekte vurig, dat God hun plannen mocht verijdelen. Dit bracht hem in conflict met de Staten, en het uiteindelijke resultaat was, dat hij en Vredeland, die zich solidair verklaarde, bij acte van 10 Nov. 1579 door de Staten uit het ambt werden ontzet.

Het begin van het conflict, waarin het lutherdom in Woerden het onderspit zou delfen, was van politiek karakter.

Op de eerstvolgende Zondag (15 November) preekte Nicolaas Simonszoon. De kerkmeesters hadden hem de toegang tot de kerk geweigerd, maar de slotvoogd had de deuren met geweld laten open breken. Nicolaas was luthers, maar met gereformeerde inslag. Door toedoen van de slotvoogd werd hij van Woubrugge naar Woerden beroepen en hij kwam. Formeel bleef de Augsburgse Confessie gehandhaafd evenals ook de lutherse liturgie in ere bleef en men de lutherse liederen bleef zingen, terwijl ook het altaar in de kerk bleef. Maar de prediking geschiedde nu in gereformeerde geest. En Nicolaas, die een begaafd spreker was, wist het volk aan zich te binden. Toen de Staten van Holland na ongeveer een half jaar in verband met de kerkelijke woelingen in Woerden bepaalden, dat daar niemand meer preken mocht zonder hun consent, en dus ook aan Nicolaas alsnog een acte moest worden verleend, schreven zij daarin, dat zijn leer „conform der oprechte Gereformeerde Religie van Hollandt“ was.

Een belangrijk deel der bevolking bleef echter trouw aan de lutherse leer. Het vergaderde in een stalling, die sindsdien de naam kreeg van koe-kerk. De Staten bevalen echter, dat de prediking daar moest gestaakt worden. Aangezien in hun vrijheid beriepen de strenge lutherssen zich nu op de prins. En door zijn bemiddeling bepaalden de Staten nu, dat zowel de hervormde als de lutherse godsdienst in vrijheid zou worden uitgeoefend; dat ieder de vergaderplaats zou behouden, die hij had, wat zeggen wil, dat de strenge lutherssen de koe-kerk behielden; dat de lutherssen de vrijheid hadden om een of twee predikanten te beroepen, maar dat Beatus en Vredeland Holland moesten verlaten. Dat was dus resp. de 3de en 4de maal, dat zij uit hun ambt werden verstoten. Het was in April 1580.

Zo waren er dan nu in Woerden twee gemeenten.

Tegen het einde van dat jaar stierf Nicolaas. Velen wilden 't herstel van de vroegere eenheid met een specifiek lutherse prediking. Maar de Staten dachten

daar anders over. Toen in diezelfde tijd de slotvoogd stierf, benoemden zij opnieuw een gereformeerde. En op hun aandrang werden de diensten in de slotkerk voorlopig waargenomen door de gereformeerde predikanten van Gouda en Oudewater. Echter behield men formeel de lutherse confessie en liturgie. Onze vaders wisten in een reformatieproces van aanpassen.

Inmiddels had ook de gemeente van de koe-kerk niet stil gezeten. Zij beriep Mattheus Rudse, evenals zijn voorgangers een vurig flacciaan. Ook hij had spoedig moeilijkheden. Toen in Juni 1581 de afzwering van Philips een feit was geworden, protesteerde hij er heftig tegen, gaf een geschrift uit, waarin hij die daad als zondig aan de kaak stelde, en hij welgerde de eed van trouw aan de Staten af te leggen. Toen hij na samenspreking met een politieke commissie, waarin ook drie gereformeerde predikanten zitting hadden, persisteerde bij zijn weigering van de nieuwe eed, werd hij evenals zijn voorgangers uit Holland verbannen, 1582.

Toestemming om een ander te beroepen werd niet verleend. De Staten waren bezig met een nieuwe regeling van de kerkelijke zaken voor heel Holland, en met het oog daarop moest voorlopig worden gewacht. Echter vlotte het met de regeringsplannen niet al te best. De politieke kwesties namen te veel tijd in beslag en de gereformeerde predikanten, die de al te grote bemoeizucht van de Staten ongaarne zagen, verleenden niet de gewenste medewerking. En zo bleef Woerden vacant, wat zowel de gemeente van de slotkerk als van de koe-kerk gold. En ieder moest er zich maar mee vergenoegen, naar de prediking van de gereformeerde classispredikanten te luisteren. Dat dit zeer ten ongenoegen van de burgerij was, vooral van de strenge lutherssen, laat zich begrijpen. De laatstgenoemden hielden niet op, de gereformeerde prediking te ondermijnen en op herstel van de lutherse godsdienst aan te dringen.

Maar het kerkelijke geschil had intussen ook de aandacht van de synodes.

De particuliere synode van Zuid-Holland bracht ter generale van Middelburg, 1581, het verzoek „hulpe te begeren voor de kerke van Woerden“. Bedoeld zal wel zijn, dat er bij de Staten op aangedrongen zou worden, dat zij de reformatie in Woerden zouden bevorderen door consent voor het beroepingswerk. En op de generale synode van Den Haag, 1586, was er van de zuid-hollandse synode de instructie: „Dat ook niet ende worde vergheten der Kerke tot Woerden ende Bodegraven. Iten tot Vianen ende den lande daeromtrent, om die onder de Kerkenordeninghe te brengen ende te reformeeren“. De samensteller van de lijst der ingekomen instructies heeft die van Zuid-Holland aldus geredigeerd: „Vorder dat de kerken tot Woerden, Bodegraven ende te Vianen, ende den lande daeromtrent gereformeert ende tot goede eendrachtigheyt ende ordeninghe met de andere kerken in deze gheleene provincien mochten gebrocht worden“.

In een „remonstrantie“, die de deputaten dier synode aan de engelse landvoogd Leycester (die na de dood van prins Willem hier het gezag uitoefende) aanboden, „over een aantal punten, waarop, naar het oordeel der Synode, door de Overheid orde moest gesteld worden“, lezen we o.m. ook, dat men had vernomen, dat aan het stadsbestuur van Woerden was geadviseerd om als dienaar te beroepen een zekere Johannes Ligarius, „die voldoende bekend is, een zeer partijdig man te zijn, een woelgeest en zeer gevaarlijk“, zodat men tot meerdere rust aan zijn Excellen-